

ATATÜRK DÖNEMİNDE BALIKESİR'DE TİYATRO

Mustafa ÖZSARI*

Öz

Balıkesir, Güney Marmara bölgesinin ticaret sanayi ve kültür merkezi olan bir şehirdir. Şehir hem Osmanlı İmparatorluğu zamanında hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde kültürel ve ekonomik açıdan önemini daima korumuştur. Balıkesir'de modern tiyatro faaliyeti II. Meşrutiyet döneminde başlamıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında şehirdeki tiyatro çalışmaları daha da hızlanmıştır. Atatürk döneminde Balıkesir 'de yaşayan yazarlar 15'ten fazla tiyatro eseri yazmışlar ve bunları yayımlamışlardır. Yazılan tiyatrolar genellikle milli edebiyat hareketi tiyatro anlayışına uygun eserlerdir. Balıkesir'de Atatürk döneminde okullarda ve sivil toplum örgütleri bünyesinde tiyatro toplulukları kurulmuştur. Türk Ocağı, İdman Yurdu ve Balıkesir Halkevi bünyesinde pek çok tiyatro eseri sahnelenmiştir. Bunların yanında İstanbul'dan çok sayıda tiyatro heyeti Balıkesir'e gelmiş ve oyun sahnelemiştir. Oyun ve yazılara bağlı olarak, şehirde tiyatro sahneleri açılmış, tiyatro sanatçıları yetişmiş ve tiyatro eleştirmenleri tiyatro ile ilgili pek çok eleştiri yazısı yazmışlardır. Bu durum 1922-1938 yılları arasında Balıkesir'de etkili bir tiyatro faaliyeti olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, tiyatro, Atatürk dönemi, Halkevi, tiyatro edebiyatı

THEATRE ACTIVITIES IN BALIKESİR IN THE ATATURK PERIOD

Abstract

Balıkesir, is the centre city on trade, industry and culture of Southern Marmara region. City, has kept its importance during both Ottoman Empire and Turkish Republic on cultural and economical

matters. Modern theatre activities in Balıkesir, has begun in Second Constitutional period. After the Independence War, the city's theatre work have further accelerated. Authors in Balıkesir which live in Atatürk period, had written more than 15 work of theatre and they had published them. Plays are generally competible with National Literary understanding. Atatürk period in Balıkesir, theatre communities have been established under schools and civil society organizations. Many theatre performances has been on displayed within Türk Ocağı, İdman Yurdu and Balıkesir Halkevi. As well as many theatre delegations have come to Balıkesir and displayed plays. Depending on plays and writings, many theatre stage has been opened, theatre artists trained and theatre critics wrote many writings about these plays. This case shows us that, between 1922-1938 there were an effective theatre activities in Balıkesir.

Key Words: *Balıkesir, theatre, Atatürk period, public houses, theatre literature*

Balıkesir, güneyinde Manisa ve İzmir, Batısında Ege denizi ve Çanakkale, Doğusunda Kütahya ve Bursa, Kuzeyinde ise Marmara deniziyle çevrili bir bölgenin adıdır. Osmanlı idaresinde Karesi adıyla adlandırılan bu bölge¹⁰, bazen müstakil bir vilâyet, bazen merkezi Bursa olan Hüdavendigar Vilâyetine bağlı bir sancak, bazen de doğrudan merkezî idareye bağlı bir sancak olarak idari varlığını sürdürmüştür. Yukarıda sınırları çizilen bölge, Cumhuriyetin ilânından sonra, bütün sancakların vilayete dönüştürülmesiyle birlikte, idarî açıdan Balıkesir vilâyeti olarak adlandırılmıştır. Vilâyetin merkezi bugün üç yüz bine yakın nüfusa sahip olan Balıkesir şehridir. Balıkesir şehri, bu geniş coğrafi bölgenin aynı zamanda sanayi, ticaret ve kültür merkezi konumunda olup, gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde önemini daima muhafaza etmiş bir yerleşim birimidir.

Şehir, Osmanlı döneminde İzmir ve Bursa gibi iki önemli kültür merkezinin arasında kalmıştır. Bu iki merkezdeki kültür, sanat ve edebiyat hareketleri, Osmanlının özellikle modernleşme döneminde doğrudan veya dolaylı olarak Balıkesir'i de etkisi altına almıştır. Örneğin II. Abdülhamit döneminde Bursa'da yayımlanmakta bulunan *Hüdavendigar* gazetesi aynı zamanda Balıkesir vilayetinin de gazetesi olarak çıkan bir yayın organıdır. Nitekim *Hüdavendigar* gazetesi koleksiyonunda Balıkesir'e dair pek çok haber, yorum, köşe yazısı ile Balıkesirli yazar ve şairlerin yazıları yer almaktadır. Bunlara ilâveten II.

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Karesi Vilâyeti Tarihçesi (2000), (Haz. Abdülmecit Mutaf), Balıkesir, s. 3.

Abdülhamit döneminde Bursa'da çıkmakta olan *Nilüfer* ve *Fevâid* gibi mecmualarda da Balıkesirli yazar ve şairlerin epeyce yazısı ve şiiri yayımlanmıştır. Söz gelimi 19. yüzyılın ikinci yarısında Balıkesir'in yetiştirdiği önemli edebiyat ve kültür adamlarından Müstecabizade İsmet'in ilk yazı ve şiirleri *Nilüfer* dergisinde neşredilmiştir. Bu durum, II. Meşrutiyetin ilânından sonra Balıkesir'de basın yayın olanaklarının artmasıyla değişime ve dönüşüme uğramış, Balıkesirli yazar ve şairler yazılarını öncelikle Balıkesir'de çıkan süreli yayınlarda yayımlamışlar, Karesi Vilayet Matbaası başta olmak üzere, eserlerini büyük ölçüde Balıkesir'de faaliyet gösteren matbaalarda bastırmışlardır. Bu arada II. Meşrutiyet döneminde ulaşım imkânlarının kolaylaşmasıyla birlikte Balıkesirli yazar ve şairler yönlerini Bursa ve İzmir'den çok payitaht İstanbul'a, Cumhuriyet döneminde ise İstanbul'un yanı sıra Ankara'ya çevirmişlerdir.

II. Meşrutiyet döneminin son yıllarında ve Cumhuriyet döneminde Balıkesir'deki kültür ve sanat hareketlerinin yönünü, İstanbul ve Ankara'ya çevirmesinin geri planında siyasi ve ekonomik sebepler vardır. Her şeyden evvel Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelmesiyle birlikte, Türkiye'nin siyasi ağırlık merkezi İstanbul yerine Ankara'ya geçmiştir. Buna bağlı olarak İstanbul'daki pek çok entelektüel daha İstiklâl Harbi esnasında Ankara'ya gitmişler ve Mustafa Kemâl Paşa'nın yanında millî mücadeleye iştirak etmişlerdir. Kuva-yı Milliye'nin önemli direniş merkezlerinden Balıkesir de Kurtuluş Savaşında, İzmir'in işgal edildiği günlerde direniş kararı almış ve yönünü Mustafa Kemâl Paşa'nın bulunduğu Anadolu'ya, buna bağlı olarak Ankara'ya çevirmiştir. Balıkesir'in hızlı bir şekilde teşkilatlanıp işgale karşı direnmesinde ve yönünü Ankara'ya çevirmesinde Mustafa Necati, Vastf Çınar ve Esat Çınar gibi Kuva-yı Milliye'nin önemli isimlerinden bazılarının İzmir'den gelip Balıkesir'de kurtuluş mücadelesine başlamalarının önemli rolü vardır.

Şehrin yönünü İstanbul ve Ankara'ya çevirmesinin geri planındaki ekonomik sebepler ise daha çok ulaşım ile ilişkilidir. Bilindiği gibi, Osmanlı döneminde Balıkesir'den İstanbul'a gitmek için ya Balıkesir-Edremit arası karayoluyla, Edremit-İstanbul arası denizyoluyla veya Balıkesir-Bursa-Bilecik-İzmit-İstanbul hattını karayoluyla geçmek gerekiyordu. Bu sebeple 19. Yüzyılda İstanbul'a gidip gelmek Balıkesirli için epeyce zordu. Buna karşılık İzmir ve Bursa birkaç günlük bir yolculuktan sonra rahatlıkla ulaşılabilen merkezlerdi. Cumhuriyetin ilanından sonra Balıkesir-Ankara ve Balıkesir-Bandırma tren hatları ulaşımına açılmış, hemen ardından Balıkesir-Bandırma arasında otobüs yolculuğu başlamış ve Bandırma'dan da denizyoluyla güvenli bir şekilde İstanbul'a gitme imkânı ortaya

çıkıştır. Bu durum Balıkesirli aydınların İstanbul'a hem de Ankara'ya daha rahat gidip gelmelerini sağlamıştır. Tam tersi olarak, eski payitaht ile yeni başkent'ten edebiyat, sanat ve kültür adamlarının Balıkesir'e gelmeleri büyük ölçüde kolaylaşmıştır. Bu bakımdan Cumhuriyet döneminde Balıkesir'in kültür ve sanat hayatını merkezi otoritenin bulunduğu Ankara'nın yanı sıra İstanbul ve İstanbul'daki eğilimler belirlemiştir. Bu durum bir sahne sanatı olan ve pek çok faktörü üzerinde taşıyan tiyatro sanatının gelişiminde daha açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Tiyatro sanatı, oyuncu, metin yazarlığı, sahne, seyirci ve hatta eleştirilenlik gibi farklı bileşenleri üzerinde taşıyan oldukça karmaşık bir sanat dalıdır. Bu bileşenlerden bir tanesi olmaz ya da eksik olursa, tiyatro sanatının gelişmesi veya eski ifadeyle neşv ü nema bulması beklenmemelidir. Bu bakımdan Atatürk dönemine geldiğinde yaklaşık 70 yıllık bir tiyatro deneyimi olan İstanbul dışında kalan kültür merkezlerinde modern tiyatronun var olması büyük ölçüde yukarıdaki unsurların varlığına bağlıdır.

Balıkesir'e en yakın kültür merkezleri olan Bursa'ya ve İzmir'e modern tiyatronun gelişi 19. asrın ikinci yarısında olmuştur¹¹. Buna karşılık Balıkesir'de II. Abdülhamit döneminde modern tiyatro sayılabilecek -bazı küçük etkinliklerin dışında- kayda değer bir faaliyet göremiyoruz. Bu etkinlikler de genellikle başka şehirlerden gelen kumpanyalar vasıtasıyla gerçekleşmiştir¹². Örneğin 1886 yılının Ramazan ayında Agah Efendi tiyatrosunun Balıkesir'e geldiği ve bir ay boyunca şehirde gösteri yaptığı bilinmektedir¹³. Meşrutiyet döneminde ise bir yandan dışarıdan gelen kumpanyalar temsiller verirken, öte yandan Hacı İlbeyi Mektebi ile Karesi Sultanisi bünyesinde birer tiyatro topluluğu kurulmuş ve bu topluluklar vasıtasıyla Balıkesir'de tiyatro etkinlikleri düzenlenmiştir. Bunlara ilâve olarak Karesi Maarif Müdürü Sabri Cemil Bey¹⁴ (Sözen) (1871-24 Ocak 1941), II. Meşrutiyet döneminde *Bomba Tepesi* ve *Kafkasya Yolunda* adlı iki piyes yazmış ve bu piyesler Balıkesirli oyuncular tarafından oynanmış, epeyce de rağbete mazhar

¹¹ Bk. Efdal Sevinçli, İzmir'de Tiyatro, Ege Yayıncılık, İzmir: 1994, ss. 1-24. Ayrıca bk. Sevim Güray, Ahmet Vefik Paşa, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara:1991, s. 67.

¹² 19. yüzyılın ikinci yarısında Balıkesir'deki tiyatro faaliyetlerine dair genel bir değerlendirme için Bk. Mustafa Özsanı, "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir'in Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, c. XIII, nr.1, İzmir: 2007, s. 195.

¹³ Agah Efendi tiyatrosunun ilânı için bk. Karesi, nr. 14, 4 Haziran 1302/16 Haziran 1886.

¹⁴ Bk. Sabri Cemil Bey, Karesi, nr. 38-90, 3 Rebiülevvel 1334/28 Kanunuevvel 1331.

olmuştur¹⁵. Bu durum, II. Meşrutiyet döneminde Balıkesir'de tiyatro açısından hem yerli teşebbüslerin hem de dışarıdan gelen tiyatro kumpanyalarının dikkat çekici düzeyde faaliyette bulunduğunu göstermektedir.

1918-1922 yıllarını kapsayan mütareke dönemi ve işgal yıllarında ise Balıkesir'de tiyatro tam anlamıyla kesintiye uğramıştır. Yaptığımız süreli yayın taramalarında, mütareke döneminde Balıkesir'de tiyatro namına herhangi bir etkinliğe rastlamadık. Hatta kurtuluştan sonraki ilk dört yılda, yani 1922-1926 yılları arasında da Balıkesir'de dikkate değer tiyatro faaliyeti görülmemiştir. Bununla beraber 1926 yılından sonra Atatürk'ün vefatına denk gelen 1938 yılı sonlarına kadar geçen 12 yıllık dönemde tiyatro hayatı açısından Balıkesir dikkat çekici bir canlılık göze çarpmaktadır. Bu dönemde kimi tefrika kimi kitap halinde tiyatro oyunları yazılmış, tiyatro sahneleri kurulmuş, yerli ve başka şehirlerden, özellikle İstanbul'dan birçok tiyatro heyeti Balıkesir'e gelmiş ve şehirde temsiller vermiştir. Dışarıdan gelen gruplara ilâve olarak Balıkesir'de de tiyatro sanatçıları ve tiyatro eleştirmenleri yetişmiştir. Bütün bu etkinliklerin belirgin bir seyirci kitlesine hitap etmesi gerekir ve Balıkesir'de Atatürk döneminde tiyatro seyircisi oldukça fazladır. Aşağıda ilk olarak Atatürk döneminde Balıkesir'de yayımlanan tiyatro eserleri ele alınmıştır.

1. Tiyatro Eserleri

Atatürk döneminde Balıkesir tiyatro edebiyatı açısından epeyce zengin bir dönem geçirmiştir. Bu dönemde önceki dönemlere, özellikle de 1908-1920 yılları arasına rastlayan meşrutiyet dönemine kıyasla oldukça fazla tiyatro eseri yazılmış ve yayımlanmıştır. Söz gelimi, meşrutiyet döneminde Balıkesirli veya Balıkesir'de yaşamış yazarlar tarafından üç eser telif edilmesine karşılık¹⁶ 1923-1938 yıllarında Balıkesir'de irili ufaklı 16 tane piyesin yazıldığı bilinmektedir. Bu piyeslerden bazıları kitap hâlinde basılmış; bazıları gazete sayfalarında tefrika olarak kalmış; bazılarının ise, Muammer Gözalan'ın eserlerinde olduğu gibi, sadece yazıldığı ve oynandığına dair gazetelerde haberler yer almıştır.

¹⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Mustafa Özsarı, "II. Meşrutiyetin İlanından İşgal Dönemine Kadar Balıkesir'de Tiyatro", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, nr. 16-17, Ocak Ağustos 2009, ss. 217-232.

¹⁶ II. Meşrutiyet döneminde Balıkesir'de şu piyesler yayımlanmıştır: Sabri Cemil Bey, "Bomba Tepesi", Karesi, nr. 14-66/15-67, 3 Temmuz 1331/21 Temmuz 1331. Sabri Cemil Bey, "Kafkasya Yolunda", Karesi, nr. 22-74/26-76, 7 Eylül 1331/6 Eylül 1331. Teşrinievvel 1331. Salih Zeki Bey, Ölmeyen Söz, Öldürülemeyen Aşk, Balıkesir: 1335

Atatürk döneminde yazılan eserlerin içeriğini büyük ölçüde İstiklâl Harbi ve harp esnasında Türklerin kahramanlıkları ile Türklerdeki vatanseverlik duygusu oluşturmaktadır. Bunlara ilâve olarak bu dönemde yazılan bazı piyeslerde, özellikle de mektep temsillerinde daha çok Atatürk inkılabının önemi, yeni Türkiye’de yapılan inkılaplar ve inkılapların halk arasında yaygınlaştırılması gibi hususlara önem verildiği gözlenmektedir. Atatürk döneminde Balıkesir’de yayımlanan tiyatro oyunları büyük ölçüde güdümlü edebiyat ürünleridir. Buna bağlı olarak söz konusu metinlerin edebî kıymeti tartışmalıdır. Fakat bu dönemde gerek konusu, gerekse konuyu ele alış tarzı, gerekse kurgusu bakımından orijinal ve kıymetli eserler de yazılmıştır. Aşağıda Atatürk döneminde Balıkesir’de yayımlanan tiyatro metinleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Atatürk döneminde Balıkesir’de yayımlanmış ilk tiyatro oyunu, görebildiğimiz kadarıyla Aralık 1927’de Türk Dili gazetesinde çıkan *Bir Kadeh İç* başlıklı küçük bir piyestir. Söz konusu piyesi Türk Dili gazetesinin 6-8 Kanunievvel 1927 tarih ve 473-75. sayılarında 3 tefrika olarak yayımlanmıştır¹⁷. İki çocuklu bir ailenin içki yüzünden yaşadığı dramın anlatıldığı bu piyes, adından da anlaşıldığı gibi içkinin zararlarını konu alan bir metindir. Mustafa Doğan adlı bir müellif tarafından manzum olarak kaleme alınan bu piyesin altına yazar kısa bir dip not düşmüştür. Söz konusu dipnotta yazar, piyeste ele aldığı konunun yaşanmış bir konu olduğunu, kendisinin de içkinin zararlarına değinmek için böyle bir oyun yazdığını ifade etmektedir¹⁸ Mustafa Doğan’ın piyesinin Balıkesir’de oynanıp oynanmadığına dair bir kayda rastlayamadık. Fakat Mustafa Doğan’ın başlatmış olduğu sosyal meselelerle ilgili piyes yazma geleneği Atatürk döneminde Balıkesir’de epeyce ilgi görmüştür.

Atatürk döneminde Balıkesir’de tiyatro edebiyatı alanında en fazla eser veren yazarlardan birisi M. Feyzi (Sözener)’dir. Fevzi Sözener, kronolojik olarak *Yıkılan Ocak*, *Sönen Ümit*, *Kurtuluş* ve *Yurdum İçin* başlıklı dört tiyatro oyunu yayımlamıştır. Bu metinlerin tamamı milli edebiyat hareketi doğrultusunda yazılmış eserlerdir.

M. Feyzi’nin Balıkesir’de yayımlanmış ilk tiyatro eseri *Yıkılan Ocak* başlıklı piyestir. İki perdelik bir piyes olan bu eser önce *Türk Dili* gazetesi, ardından *Gençler Yolu* dergisinde tefrika olarak yayımlanmış daha sonra kitap şeklinde basılmıştır. *Türk Dili* gazetesinde 19 İkincikanun 1930-2 Şubat 1930 tarihleri arasında 13 tefrika olarak

¹⁷ Bk. Mustafa Doğan, *Türk Dili*, nr. 473/474/475, 6-8 Kanunievvel 1927.

¹⁸ Bk. Mustafa Doğan, *Türk Dili*, nr. 473, 6 Kanunievvel 1927.

neşredilen bu piyes, aynı yıl Balıkesir’de Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyeti menfaatine kitap olarak basılmıştır¹⁹. *Yıkılan Ocak* 1929’da dünyadaki ekonomik buhranın sıradan insanlar üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymak üzere yazılmış bir metindir. M. Feyzi, bu eserinde moda, gösteriş ve lüks merakı yüzünden bir ailenin fuhuş ve rüşvet bataklığına düşerek nasıl yok olduğunu anlatmıştır. Eserde yerli malı kullanma, yerli teşebbüslere önem verme ve yerli kurumları yaşatma düşüncesi vurgulanmaktadır. *Yıkılan Ocak*, Balıkesir’de Mahfel-i Askeri sinemasında Balıkesir Orta Mektep talebeleri tarafından 2 Ocak 1930 günü biri gündüz biri gece olmak üzere iki defa temsil edilmiştir²⁰.

M. Feyzi’nin kitap olarak yayımlanan bir diğer eseri de *Sönen Ümit* başlıklı temsilidir. 3 perdelik bir piyes olan *Sönen Ümit*, 1933’te Balıkesir Vilâyet matbaasında basılmıştır²¹. M. Feyzi Sözen’in hacimce en büyük eseri olan *Sönen Ümit*, *Yıkılan Ocak*’ta olduğu gibi belirli bir fikri benimsetmek üzere yazılmıştır. Eserde vatan ve millet sevgisi, yerli malı ve tasarruf fikirleri, yabancı okulların ülkeye ve topluma verdiği zararlar, aile hayatındaki aksaklıları aileye, bireye ve topluma zararları ile sporun faydaları gibi genel konular işlenmiştir. *Sönen Ümit*, 5 Ocak 1933’te Maarif Sinemasında Balıkesir Erkek Orta Mektep Temsil Heyeti tarafından gündüz ve gece iki defa temsil edilmiştir²². Daha sonra 21 Ocak 1933’te Gazi Mustafa Kemal’in Balıkesir’i ziyareti esnasında Gazi’nin huzurunda oynanan *Sönen Ümit*²³, Ağustos 1933’te Balıkesir Halkevinin Çanakkale ziyaretinde, Balıkesir Halkevi Temsil Şubesi sanatçıları tarafından Çanakkale’de bir defa daha temsil edilmiştir²⁴. M. Feyzi’nin belirttiğine göre piyesin yazılmasında ve Gazi’nin huzurunda sahnelenmesinde Balıkesir Garnizon Komutanı Ali Hikmet Paşa’nın büyük katkıları olmuştur. Piyesin Balıkesir’de ilk sahnelendiği günlerde, *Türk Dili* gazetesinde piyes hakkında bir eleştiri yazısı çıkmış, imzasız olarak çıkan bu yazıda, piyeste uzun mükâlemelerin ve hitabelerin bulunduğu, bununla beraber oyuncuların piyesi seyircileri sıkmadan başarılı bir şekilde temsil ettikleri vurgulanmıştır²⁵.

M. Feyzi Bey’in kitap ya da tefrika olarak yayımlanmamış fakat yazıldığını bildiğimiz bir piyesi daha vardır. *Kurtuluş* başlığını taşıyan bu

¹⁹ Bk. M. Feyzi, *Yıkılan Ocak*, Balıkesir: 1930, 58 s.

²⁰ M. Feyzi, *Yıkılan Ocak*, Balıkesir: 1930, s.2.

²¹ M. Feyzi, *Sönen Ümit*, Vilayet Matbaası, Balıkesir: 1933, 87 s.

²² B. Sözen Ümit, s.2.

²³ Bk. Sözen Ümit, s. 4

²⁴ Bk. "*Çanakkale Seyahatinden İntibalar* ", *Türk Dili*, nr. 3097, 27 Ağustos 1933.

²⁵ Bk. İmzasız, "*Sönen Ümit*", *Türk Dili*, nr. 2011, 8 İnkıcanun 1933.

piyes, 6 Eylül 1934'te Balıkesir'in kurtuluşu münasebetiyle Balıkesir Halkevi'inde Halkevi Temsil Kolu sanatçıları tarafından oynanmıştır. M. Cevdet'in belirttiğine göre Fevzi Bey'in *Kurtuluş* başlıklı piyesi konusunu işgal günlerinde Balıkesir halkının çektiği ızdırap ile kurtuluştan sonraki günlerden almaktadır. *Kurtuluş* Fevzi Bey'in başarılı piyeslerinden biridir²⁶. Piyesin metni elimizde değildir.

M. Feyzi Sözen'in burada üzerinde duracağımız son eseri, *Yurdum İçin* başlıklı 3 perdelik piyestir. Piyesin konusunu Büyük Taarruzda Erhan ve Orhan adlı iki Türk neferinin kahramanlık hikâyesi oluşturmaktadır. Babaları Sakarya'da şehit düşen Erhan ve Orhan Büyük Taarruzda düşman hatlarına sızmışlar, düşmanın cephaneliğini ve yakıt deposunu imha etmişler böylece taarruz emrini alan ordunun önünü açmışlardır. Fakat metnin sonunda kardeşlerden birisi şehit düşer. Kısaca bu piyes vatan sevgisi ve kahramanlık temalı bir metindir. Avni Candar 1939'da yayımlanan Halkevleri Bibliyografyası adlı kitabında Fevzi Sözen'in *Yurdum İçin* başlıklı piyesini "kolaylıkla temsili kabil bir piyes" olarak nitelendirmektedir²⁷. Oynanıp oynanmadığına dair bir vesika bulamadığımız bu piyes, Balıkesir Halkevi neşriyatının 11. yayını olarak 1936'da neşredilmiştir²⁸.

Görüldüğü gibi Cumhuriyet Halk Fırkası Balıkesir Vilayet İdare Heyeti azası olan M. Feyzi Bey²⁹, piyeslerinden ikisinde İstiklâl Harbini konu edinmiş, diğer ikisi de 1930'lu yıllarda Dünya ekonomik buhranının Türkiye'deki olumsuz etkilerini ele almıştır. Müellifin dört piyesi de inkılap ve memleket edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek metinlerdir. Piyeslerde vatan sevgisi, kahramanlık, istiklâl arzusu gibi kavramlar ile tutumluluk, yerli malı kullanmayı teşvik, modadan ve gösteriştan uzak durma gibi düşünceler işlenmiştir. M. Feyzi Bey, söz konusu piyesleriyle, dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisinin yeni bir insan yetiştirmeye ve yeni bir ülke inşa etmeye yönelik amaçlarına yerel düzeyde önemli katkılar sağlamıştır.

Atatürk döneminde, Balıkesir'de İstiklâl Savaşı, vatanseverlik, kahramanlık, çalışkanlık, tutumluluk vb. konularda piyes yazan diğer bir isim Mehmet Cevdet'tir. Yazarın 1931-1934 yılları arasında dört tane

²⁶ Bk. M. Cevdet, "Halkevi Müsameresi: Fevzi Bey'in Telif Eseri Olan Kurtuluş Piyesi Herkeste Muvaffakiyetli Bir İntiba Bıraktı", Türk Dili, nr. 4298, 9 Eylül 1934.

²⁷ Avni Candar, Bibliyografya: Halkevleri Neşriyatı, Ulus Basımevi, Ankara:1939, s. 14.

²⁸ Bk. M. Feyzi Sözen, Yurdum İçin, İl Basımevi, Balıkesir: 1936, 23 s.

²⁹ Bk. İmzasız, "Sözen Ümit", Türk Dili, nr. 2011, 8 İnkıcanun 1933.

piyesi yayımlanmıştır. *Eğilmeyen Baş*³⁰, *Doğru Yol*³¹, *Sebze Bahçesinde*³¹ ve *Çiftlikteki Hayvanlar*³³ başlıkları altında yayımlanan Mehmet Cevdet'in piyesleri ilkokul çocukları için yazılmış, basit mektep temsilleridir. *Eğilmeyen Baş*'ta Batı Anadolu'da Yunan işgali esnasında bir öğretmenin öğrencilerine vatan sevgisi ve bağımsızlık inancı aşılması anlatılmıştır. Bu piyes kitap olarak yayımlanmamış, *Türk Dili* gazetesinin 24/25 Ağustos 1931 tarihli 1597-1598. sayılarında tefrika edilmiştir.

M. Cevdet'in *Doğru Yol* başlıklı piyesi de bir mektep temsildir. Eser *Türk Dili* gazetesi yayınları arasında kitap olarak basılmıştır³⁴. *Sebze Bahçesinde* ve *Çiftlikteki Hayvanlar* adlı piyeslerden birincisinin kahramanları meyveler, ikincisinin ise hayvanlardır. Her iki piyes de ilkokul öğrencileri için yazılmış eğitici mahiyette mûsamere metinleridir. M. Cevdet, *Sebze Bahçesinde* adlı eserinde önemli olanın dış güzellik değil iç güzellik olduğu mesajını verirken, *Çiftlikteki Hayvanlar* başlı metinde ise her hayvanın ayrı bir faydası olduğu, dolayısıyla hepsinin işe yaradığı fikrini aşlamayı amaçlamıştır. Her iki piyes de *Türk Dili* gazetesinde tefrika olarak yayımlanmış, kitap hâline getirilmemiştir. M. Cevdet'in piyeslerinin oynanıp oynanmadığına dair herhangi bir haber veya kayda rastlanmamıştır.

Balıkesir'de Atatürk döneminde yayımlanan piyeslerin hepsi güdümlü edebiyat ürünü eserler değildir. Örneğin Kadioğlu İbrahim Hakkı adlı bir yazarın telifi olan *Görünmez Yol*³⁵ adlı eser, gerek konusu, gerek kurgusu, gerekse anlatım tarzı bakımından oldukça nitelikli bir piyestir. *Türk Dili* gazetesinde Mart 1930'da 12 tefrika olarak yayımlanan bu eserde vaka Kastamonu'da geçmektedir. Piyeste savaşın sıradan insanların hayatlarını etkileyip, onları önce fakirliğe ardından fuhuş bataklığına nasıl sürüklediği ve insanların cephe gerisinde hayatlarını devam ettirebilmek için ne tür güçlüklerle karşılaştıkları trajik bir şekilde anlatılmıştır. Kadioğlu İbrahim Hakkı'nın Balıkesir basınında yayımlanmış başka bir eserine rastlayamadık. Piyesteki olayın Kastamonu'da geçmiş olması ve Kadioğlu'nun Balıkesir'de yaşadığına dair herhangi bir ipucunun bulunmaması, yazarın bu metni başka bir

³⁰ Mehmet Cevdet, "*EğilmeyenBaş*", *Türk Dili*, nr. 1597-1598, 24/25 Ağustos 1931.

³¹ M. Cevdet, *Doğru Yol*, *Türk Dili Neşriyatı*, Balıkesir 1934

³² M. Cevdet, "*SebzeBahçesinde*", *Türk Dili*, nr. 4303, 14 Eylül 1934.

³³ M. Cevdet, "*ÇiftliktekiHayvanlar*", *Türk Dili*, nr. 4306, 18 Eylül 1934.

³⁴ M. Cevdet'in "*Doğru Yol*" başlıklı piyesi hakkındaki ilanları için bk. *Türk Dili*, nr. 4387, 28 İkcikanun 1934.

³⁵ Bk. Kadioğlu İbrahim Hakkı, "*Görünmez Yol*"⁴ *Türk Dili*, nr. 1162-73, 13-26 Mart 1930.

şehirden, özellikle de Kastamonu'dan yayımlanmak üzere Balıkesir'e göndermiş olabileceği kanaatini uyandırmaktadır. Ayrıca *Görünmez Yol* adlı piyesin Balıkesir sahnelerinde temsil edildiğine dair herhangi bir bilgi bulamadık.

Balıkesir'de Atatürk döneminde yayımlanan bir diğer nitelikli piyes ise Kemal Ferdi'nin *Aşk mı* başlıklı eseridir³⁶. Aşk, evlilik, intihar gibi konuların ele alındığı bu piyeste pek çok entrika da yer almaktadır. Kemal Ferdi, piyesini okuyucu üzerinde tam anlamıyla trajik etki yaratmak için yazmıştır. Piyes, *Türk Dili* gazetesinde Mayıs 1930'da yayımlanmıştır. Piyesin kitap olarak yayımlanıp yayımlanmadığına ve Balıkesir'de temsil edilip edilmediğine dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Atatürk döneminde yine *Türk Dili* gazetesinde telif edilen bir diğer piyes *Kaval* başlıklı eserdir. M. İzzet adlı bir genç yazar tarafından kaleme alınan *KavaTın* konusu millî mücadelede efelerin ve zeybeklerin Yunan ordusu ile giriştikleri mücadeledir. Eserin kahramanlarının hepsi birer efedir. Memet, Ayşe, Hasan ve Koca Efe Batı Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusu ile savaşılmaktadır. Memet ile Ayşe aynı zamanda birbirine âşık olan iki geç olduğunda Ayşe'nin adı civar zeybekler ve yörede yaşayan halk arasında Sevdalı Efe olarak bilinmektedir. *Kaval*, konusunu yerel bir tema olan efelerin hayatı ve efelikten alan etkileyici ve sahnelenebilir bir metindir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer piyes de Ramazan Gökalp (Arkın)'ın manzum olarak yazdığı *İnkılap Yolu* adlı eserdir. *İnkılap Yolu* 1934'te Necatibey Muallim Mektebi son sınıf öğrencilerinden Ramazan Gökalp tarafında yazılmıştır. *İnkılap Yolu*, ilk defa 25 Ocak 1934'te Necatibey Muallim Mektebi tiyatro salonunda temsil edilmiştir. Temsilde Balıkesir Kız Orta Mektebi Öğrencileri ile Necatibey Muallim Mektebi öğrencileri görev almışlardır³⁷. *Türk Dili* Gazetesi baş yazarı Kenan Emin, piyesin temsili vesilesiyle yazdığı başyazıda *İnkılap Yolu'nun* Necatibey Muallim Mektebinde ve Balıkesir Lisesinde o güne kadar verilen en güzel ve en etkileyici temsillerden birisi olduğunu belirtir ve müellifin nazım üslubunu da başarılı bulur³⁸. Eserin ilk temsilinden yaklaşık bir ay sonra piyesin *Türk Dili* gazetesinde tefrika olarak yayımlanacağına dair ilanlar çıkmaya başlar. 23 Şubat

³⁶ Piyesin tam metni için bk. Kemal Ferdi, "*Aşk mı*", *Türk Dili*, nr. 1213-1214, 1222, 1223, 1224, 18-30 Mayıs 1930.

³⁷ Bk. "*MuallimMektebininMüsameresi*", *Türk Dili*, nr. 4112, 26 Kanunusani 1934.

³⁸ Bk. Kenan Emin, "*Sanat Bahisleri: İnkılap Yolu*", *Türk Dili*, nr. 4114, 29 Kanunusani 1934.

1934'te *Türk Dili* gazetesinde çıkan ilk ilanda, “nasıl zevkle seyrettiyseniz o kadar büyük bir âlâka ile de bu nazım sahne eserini Türk Dili'nde okuyacaksınız” cümlesi dikkati çeker³⁹. Bu cümleden Ramazan Gökalp'in piyesinin son derece başarılı olduğu, seyircilerin de zevkle seyrettiği anlaşılmaktadır. Nitekim piyes, *Türk Dili* gazetesinde 25 Şubat- 25 Mart 1934 tarihleri arasında tefrika hâlinde yayımlanmıştır. Aynı yıl *İnkılap Yolu*, Türk Dili neşriyatından kitap olarak basılmıştır. Müellifin piyese yazdığı mukaddime yazısında belirttiğine göre, Ramazan Gökalp'e eserini yazarken, Necatibey Muallim Mektebi Edebiyat Muallimi Baki (Abdülbaki Gölpınarlı), Tarih muallimi Kâmil (Mustafa Kâmil Su) ve Müzik muallimi Halit Bedii yardım etmişlerdir⁴⁰. Eserdeki müzikleri yapan da Halit Bedii'dir. Bu bakımdan yazıldığı dönemde epeyce ses getiren *İnkılap Yolu* adlı piyeste, müellifi Ramazan Gökalp'in yanı sıra, Abdülbaki Gölpınarlı, Mustafa Kâmil Su ve Halit Bedi (Fırat) gibi isimlerin de payı vardır.

Biraz da piyesin muhtevasından söz etmek gerekirse, *İnkılap Yolu*, adından da anlaşıldığı gibi Cumhuriyet Türkiye'sinin ideallerini benimsemiş bir gencin öğretmenlik için Anadolu'nun köylerine gidişini konu alan bir metindir. Piyeste Ergun adlı Muallim Mektebinde yeni mezun olmuş bir genç öğretmenin hasta anasını ölüm döşeğinde bırakıp vazife uğruna öğretmen olarak köye gidişi anlatılmaktadır. Ergun'a dostları, köye gitmemesi için bazı telkinlerde bulunurlar. Fakat Ergun ve kız kardeşi Sevim bu telkinleri dikkate almazlar. Ergun'un kız kardeşi Sevim de Ergun'un köye gitmesini ve köylüyü aydınlatmasını arzu eder. Bunun üzerine Ergun annesini ve kız kardeşini bırakarak Tokat'ın bir köyünde öğretmen olarak göreve başlar. Daha sonra Ergun'un annesi ölür, kız kardeşi Sevim de yanına gelir. Ergun, her türlü zor şartlara rağmen, Tokat'taki vazifesini yapmaya ve Anadolu Türk köylüsünü İnkılap yolunda aydınlatmaya devam eder⁴¹.

Piyesin kahramanı olan Ergun, Cumhuriyet döneminin idealist öğretmen tipinin bir temsilcisidir. Piyes, idealist öğretmen tipi üzerine kurulmuştur. Ergun'u Anadolu'ya gitme idealinden vazgeçirmek için kız kardeşi ile kendi arkadaşlarından bazılarının küçük entrikaları dışında entrika hemen hemen yok gibidir. Bununla beraber Ergun'un anasının hastalığının artması ile kız kardeşi Sevim'in şehirde tek başına kalma olasılığını Ergun'un gidişini engelleyen muhtemel aktantlar olarak

³⁹ İlgili ilan için bk. "*İnkılap Yolu: Manzum ve Mesleki Temsil*", Türk Dili, 23 Şubat 1934.

⁴⁰ Bk. "*İnkılap Yolu* ", Türk Dili, nr. 4134, 25 Şubat 1934.

⁴¹ Bk. Ramazan Gökalp, *İnkılap Yolu*, Türk Dili Yayınları Balıkesir 1934.

düşünebiliriz. Fakat bunlar da genç öğretmenin köye gitme ve orada öğretmenlik yapma arzusunu engelleyememiştir.

İnkılap Yolu manzum bir piyestir. Daha doğrusu Ramazan Gökalp Hamid'den beri edebiyatımızda devam eden manzum piyese yazma geleneğini sürdürmüştür. Piyeste uzun konuşmalar vardır; gerilim unsurları son derece zayıftır. Ramazan Gökalp'ın bu eseri, memleketçi edebiyat anlayışı doğrultusunda yazılmış ve inkılap ruhunun yerleşmesini ve derinleşmesinin amaçlayan güdümlü edebiyat örneğidir.

Bu bölümde son olarak Muammer Gözalan'ın iki piyesinden söz etmek gerekir. Muammer Gözalan 1934-1937 yılları arasında Balıkesir Halkevi Temsil Şubesindeki çalışmalarını dikkati çeken bir isimdir. Eşi Hülya Gözalan ile birlikte Balıkesir Halkevi sahnesinde pek çok oyunda rol almış ve pek çok temsilin rejisörlüğünü yapmıştır. Sanatçı, *Türk Dili* gazetesinde çıkan haberlerden anlaşıldığına göre, iki tane de tiyatro eseri kaleme almıştır. Bunlardan ilki *Cumhuriyet Doğarken*⁴², diğeri ise *Bir Hayat Acısı*⁴³ başlıklı piyeslerdir. Her iki piyesin de Muammer Gözalan tarafından yazıldığı, Halkevinde temsili için hazırlıkların yapıldığı belirtilmektedir. Fakat tarafımızdan yapılan taramalarda piyeslerin temsil edilip edilmediği, eğer temsil edildiyse ne zaman temsil edildiği ilgili herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Ayrıca *Türk Dili* gazetesi Balıkesirli veya Balıkesir'de yaşayan müelliflerin yazdıkları piyeslerin tam metnini genellikle yayımlamaktaydı. Muammer Gözalan'ın piyesleri gazetede yayımlanmamıştır. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse, Muammer Gözalan'ın *Cumhuriyet Doğarken* ve *Bir Hayat Acısı* başlıklı iki piyes yazdığı tespit edilmekle beraber, bu piyeslerin metinlerine ulaşılamamıştır. Aşağıda Atatürk Döneminde Balıkesir'de yayımlanan ya da yazıldığı bilindiği halde yayımlanmayan piyeslerin bir bibliyografyası verilmiştir.

Atatürk Döneminde Balıkesir'de Yazılan/Yayımlanan Piyeslerin Bibliyografyası

Ertuğrul Suphi, *Vatansız(Tefnka-Piyese), Türk Dili*, nr. 1251, 7 Temmuz 1930.

Kadıoğlu İbrahim Hakkı, *Görünmez Yol, Türk Dili*, nr. 11621173, 13 Mart 1930-26 Mart 1930 (12 Tefrika)

Kemal Ferdi, *Aşk mı (Tefrika), Türk Dili*, nr. 1213-1224, 18 Mayıs 1930-30 Mayıs 1930.

⁴² "Halkevinin Vereceği Temsil", *Türk Dili*, nr. 10313, 22 Birinciteşrin 1937

⁴³ "Halkevinde Yeni Bir Piyese", *Türk Dili*, nr. 10294, 30 Eylül 1937.

M. Feyzi (Sözener), *Yıkılan Ocak*, Balıkesir 1930 (Yayın ilanı). *Türk Dili*, nr. 1120-1132; 19 İkinci Kanun 1930-2 Şubat 1930.

M. Feyzi (Sözener), *Sönen Ümit* (3 perdelik piyes), Vilâyet Matbaası, 1933.

M. Feyzi (Sözener), *Kurtuluş*, *Türk Dili*, nr. 4387, 28 İkincikanun 1934 1934.

M. Feyzi (Sözener), *Yurdum İçin*, 3 Kısımlık Piyes, Balıkesir Halkevi Neşriyatından, Balıkesir 1936.

M. İzzet, *Kaval*, *Türk Dili*, nr. 3031-3061, 8 Haz. 1933-13 Temmuz 1933, 23 tefrika, Balıkesir 1933.

Mehmet Cevdet, *Eğilmeyen Baş*, *Türk Dili*, nr. 1597-1598, 24/25 Ağustos 1931 (İki tefrika)

Mehmet Cevdet, *Doğru Yol*, Türk Dili Neşriyatı, Balıkesir 1934

Mehmet Cevdet, *Sebze Bahçesinde*, 1 Perdelik Piyes, *Türk Dili*, nr. 4303, 14 Eylül 1934

Mehmet Cevdet, *Çiftlikteki Hayvanlar*, *Türk Dili*, nr. 4306, 18 Eylül 1934.

Muammer Gözalan, *Cumhuriyet Doğarken*, 1937.

Muammer Gözalan, *Bir Hayat Acısı*, 1937.

Mustafa Doğan, *Bir Kadeh İç*, *Türk Dili*, nr. 473/474/475, 6/7/8 Kanunuevvel 1927 (Manzum piyes, 3 Tefrika)

Ramazan Gökalp, *İnkılâp Yolu*, Türk Dili, 25 Şubat 1934-25 Mart 1935 (Tefrika) Ayrıca Kitap olarak bk. Türk Dili Neşriyatı, Balıkesir 1933.

2. Tiyatro Mekânları

Bir yerde tiyatro faaliyetinden söz etmek için öncelikle orada tiyatro sahnelerinin bulunması gerekir. Balıkesir tiyatro sahnesi bakımından Atatürk döneminde oldukça zengin imkânlarla sahip bir şehir olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, şehirde temsil verilecek nitelikte resmi ve özel 7 tane salon vardır. Bunlar, Yeni Sinema Tiyatrosu Salonu, Türk Ocağı Tiyatro Salonu (daha sonra Halkevi Sahnesi), Necatibey Muallim Mektebi Salonu, Mahfel Tiyatrosu, Evkaf Binası Tiyatro Salonu ve Maarif Tiyatro Salonu'dur. Söz konusu salonlardan Yeni Sinema Tiyatrosu Salonu, Mahfel Tiyatrosu ve Maarif Tiyatro salonu özel teşebbüs kuruluşlarıdır. Diğerleri ise resmi veya yarı resmi kurumların tiyatro sahnesi olarak hizmet vermiştir.

Yeni Sinema Tiyatrosu salonu 1925-1930 yılları arasında faal görünmektedir. Buna karşılık Mahfel Tiyatrosu ve Maarif Tiyatrosu Salonu 1930-1939 yılları arasında oldukça etkili birer tiyatro gösteri merkezi olarak çalıştırılmışlardır. Özellikle İstanbul'dan gelen Raşit Rıza, Ertuğrul Sadi, Komik Naşit, Vedat Urfi ve diğer sanatçı grupları, Yeni Sinema Tiyatrosu, Mahfel Tiyatrosu ve Maarif Sineması tiyatro salonlarında temsillerini vermişlerdir. Kısaca bu üç sahne dışarıdan gelen temsil gruplarına ev sahipliği yapmıştır.

Necatibey Muallim Mektebi, Balıkesir Lisesi ve diğer okullar ise kendi hazırladıkları temsilleri kendi özel salonlarında temsil etmeyi tercih etmişlerdir. Balıkesir'de en fazla temsilin verildiği sahne Cumhuriyetin ilk yıllarında Balıkesir'in önemli kültür merkezlerinden birisi olan Balıkesir Türk Ocağı binasındaki sahnedir. Bina önceleri Türk Ocağı Temsil heyetinin temsillerine ev sahipliği yaparken, 1933'ten sonra Balıkesir Halkevinin açılmasıyla birlikte, Halkevi Temsil Heyetinin hazırladığı temsillerin verildiği bir sahne hâline gelmiştir.

3. Balıkesir'de Verilen Temsiller

Balıkesir'de Meşrutiyet döneminde az sayıda temsil verilmişti. Bunlar daha çok Hacı İlbeyi Mektebi ve Karasi Sultanisi öğrencilerinin oynadıkları müsamerelerden ibarettir. Bu bakımdan Cumhuriyet öncesinde Balıkesir'de profesyonel anlamda bir tiyatro faaliyetinden söz etmek, pek mümkün değildir. Bu durum Balıkesir'in Cumhuriyetin ilanına kadar tiyatro hayatı bakımından epeyce zayıf bir merkez olduğunu göstermektedir.

Şehirde, tiyatro faaliyeti büyük ölçüde Cumhuriyetin ilânından sonra başlayabilmiştir. Özellikle 1926'dan sonra Balıkesir'de pek çok temsil verilmiştir. Bu temsillerin bazıı yerli gruplar tarafından bazıı ise başka şehirlerden gelen tiyatro grupları tarafından verilmiştir. Aşağıda ilk olarak Balıkesirli grupların verdikleri temsiller ele alınmış, ardından başta İstanbul olmak üzere diğer şehirlerden gelen tiyatro topluluklarının temsilleri değerlendirilmiştir.

3.1. Balıkesirli Grupların Verdikleri Temsiller

Cumhuriyetin ilânından sonra Balıkesir'de irili ufaklı epeyce tiyatro topluluğu kurulmuştur. Bu toplulukların profesyonel anlamda tiyatro oynadıklarını söylemek, tiyatro adına fazla iyimserlik olur. Fakat çoğu mektep müsamere topluluğundan oluşan yerli grupların, şehirde tiyatro zevkinin oluşması, gelişmesi ve yerleşmesi açısından ciddi katkılarının bulunduğunu söylemek gerekir. Nitekim Atatürk döneminde Balıkesir'de dernek ve okul çatısı altında tespit edebildiğimiz kadarıyla 8 tane yerli tiyatro topluluğu temsil vermiştir. Türk Ocağı Temsil Heyeti,

İdman Yurdu Birliđi Temsil Heyeti ve Halkevi Temsil Heyeti, dernekler bünyesinde Balıkesir’de temsil veren gruplardır. Buna karşılık Muallim Mektebi, Kız Orta Mektebi, Gazi Mektebi, Erkek Orta Mektebi ve Balıkesir Lisesi öğrenci ve öğretmenlerinden oluşan gruplar da zaman zaman şehirde temsil vermiştir.

Dernekler içerisinde en fazla temsil veren hatta Balıkesir’de profesyonel tiyatrunun gelişmesi ve yerleşmesine ciddi katkıları sunan kurumlar 1931’e kadar Türk Ocağı, 1933’ten sonra ise Balıkesir Halkevi olmuştur. Özellikle Balıkesir Türk Ocağı 1926-1931 tarihleri arasında pek çok açıdan birer kültür-sanat merkezi olarak çalışmış, Balıkesirlilerin kültür ve sanat ihtiyacını büyük ölçüde karşılamıştır. Söz gelimi Türk Ocağı, İdaresi Kanunusani/Ocak 1927’den itibaren 15 günde bir temsil vermeye karar vermiş, bu karar doğrultusunda ilk temsilini 11 Kanunusani 1927’de vermiştir⁴⁴. *Türk Dili* gazetesinde çıkan haberlerden anladığımızı göre Türk Ocağı’nın temsilleri Ocak, Şubat ve Mart 1927 arasında devam etmiştir. Nitekim *Türk Dili* gazetesinde 8 Mart 1927 tarihinde çıkan bir haberden “Türk Ocağımızın yarın akşam mu’tad müsamerelerinden birini daha vereceği haberi alınmıştır” cümlesinden Türk Ocağındaki temsillerin süreklilik kazandığı anlaşılmalıdır⁴⁵. Bununla beraber, Türk Ocağının Balıkesir’de tiyatro lehine önemli bir hamle olarak görünen bu çalışmasının ne zamana kadar devam ettiği tam olarak tespit edilememiştir. Kısaca 1927’den 1931’e kadar Türk Ocağı konferans salonunda zaman zaman içinde piyeslerin de oynandığı zengin müsamereler verilmiştir. Bu müsamereler kadınlı-erkekli yapılmış, piyeslerin yanı sıra müzikli eğlenceler düzenlenmiş ve Türk Ocağı bünyesinde Balıkesir’de ciddi anlamda kültür ve sanat faaliyeti gerçekleştirilmiştir⁴⁶.

Balıkesir’de Atatürk döneminde temsil veren bir diğer kurum, İdman Birliđi veya Balıkesir İdman Yurdu adıyla faaliyet gösteren bir dernektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Balıkesir İdman Birliđi ilk temsilini 8 Haziran 1927’de vermiştir. Yeni Sinema Tiyatrosunda verilen bu temsilde *İzmir Yolunda Bombacı Kadın* adlı üç perdelik bir dram ile *Devr-i İstibdatta Mahalle Bekçisi* adlı bir perdelik komedi oynanmıştır⁴⁷. Bu temsillere ilâve olarak İdman Yurdunun 1933’te birkaç tane

⁴⁴ İlgili haber için bk. “*Türk Ocağı İdaresinden Müsamere*”, *Türk Dili*, nr. 202, 11 Kanunusani 1927.

⁴⁵ Bk. “Türk Ocağının Mu’tad Müsamerelerinden Biri”, *Türk Dili*, nr. 247, 8 Mart 1927.

⁴⁶ İlgili haberler için bk. “*Müsamere*”, *Türk Dili*, nr. 876, 27 Mart 1929. “*Türk Ocağımız Dün Gece Bir Müsamere Verdi*”, *Türk Dili*, nr. 907, 3 Mayıs 1929.

⁴⁷ *Türk Dili*, nr. 322, 8 Haziran 1927.

müsamere verdiği gazetelere haber olmuştur. Fakat bu müsamerelerin tiyatro içerip içermediği tam olarak bilinmemektedir⁴⁸.

Atatürk döneminde Balıkesir’de tiyatro zevkinin oluşmasına ve tiyatro türünün gelişmesine en önemli katkı şehirdeki faal okullardan sağlanmıştır. Başta Necatibey Muallim Mektebi olmak üzere, Kız ve Erkek Orta mektepleri, Gazi Mektebi, Hacı İlbeyi Mektebi ve Balıkesir Lisesi bu alanda dikkat çekici çalışmalar yapmışlardır. 1929 yılı Ocak ayında Muallim Mektebi, Hacı İlbeyi Mektebi ve Kız Orta Mektebi birer temsil vermişlerdir⁴⁹. Aynı yılın mayıs ayında yine Muallim Mektebi talebeleri bir veda müsameresi vermişlerdir⁵⁰. 1933’te Orta Mektep talebeleri ise *Sönen Ümit* adlı oyunu sahneye koymuşlardır. Cumhuriyet Halk Fırkası Balıkesir İdare Heyeti azasından M. Feyzi Sözen’in telif ettiği bu eser vatan ve millet duygularını kuvvetlendirici, yerli malı ve tasarruf fikirlerini aşıl原因an ders verici mahiyette bir piyesdir. *Türk Dili* gazetesinde imzasız olarak çıkan bir tenkit yazısında Orta Mektep talebelerinin bu piyesi kalabalık bir seyirci topluluğu karşısında başarıyla temsil ettiği söylenmektedir⁵¹.

1933’te Balıkesir Muallim Mektebinin adı Necatibey Muallim Mektebi olarak değiştirilmiş ve Mektep talebeleri temsillerini bu ad altında vermeye başlamışlardır. Nitekim 1933’te Necatibey Muallim Mektebi talebeleri *Yapışkanlar* başlıklı bir piyesi başarıyla sahnelemiştir⁵². Temsillerine her yıl düzenli olarak devam eden Necatibey Muallim Mektebi talebeleri 1930’lu yıllarda Balıkesir’in tiyatro ihtiyacının giderilmesinde ciddi bir boşluğu doldurmuşlardır. Nitekim Necatibey Muallim Mektebi talebesi 26 İncikanun/Ocak 1934’te kendi arkadaşlarından Ramazan Gökalp (Arkın)’in telifi olan *İnkılap Yolu* adlı piyesi temsil etmişlerdir. Bu temsilde Muallim Mektebi’ne Kız Orta Mektebi oyuncularını da katkıda bulunmuşlardır⁵³. Aynı yılın şubat ayında Necatibey Muallim Mektebi talebeleri edebiyat hocası Abdülbaki Bey’in (Gölpınarlı) katkılarıyla Abdülhak Hamit’in *Eşber* piyesini başarıyla sahnelemiştir⁵⁴ 1934’ten itibaren Balıkesir’de

⁴⁸ Bk. "İdman Yurtlular Gelecek Cuma Müsamere Veriyorlar", *Türk Dili*, nr. 2066, 15 Mart 1933; İdman Yurdu Müsameresi, *Türk Dili*, nr. 3071, 27 Temmuz 1933.

⁴⁹ Bk. "Müsamere ", *Türk Dili*, nr. 819, 11 İncikanun 1929; Kız Orta Mektep Talebeleri Muvaffak Bir Müsamere Verdiler, *Türk Dili*, nr. 820, 13 İncikanun 1929.

⁵⁰ "VedaMüsameresi", *Türk Dili*, nr. 908, 5 Mayıs 1929.

⁵¹ Bk. İmzasız, "Sönen Ümit", *Türk Dili*, nr. 2051, 26 Şubat 1933.

⁵² "Muallim Mektebinin Müsameresi", *Türk Dili*, nr. 2085, 11 Nisan 1933; Müsamere, *Türk Dili*, nr. 2088, 14 Nisan 1933.

⁵³ Bk. "Muallim Mektebinin Müsameresi", *Türk Dili*, nr. 4112, 26 Kanunusani 1934

⁵⁴ Bk. "MuallimMektebindeHamitGecesi", *Türk Dili*, nr. 4123, 9 Şubat 1934.

okullarda verilen temsillere büyük ölçüde son verilmiş, Balıkesir'deki tiyatro faaliyetleri Halkevi bünyesinde toplanmıştır.

1932 yılının sonlarına doğru Balıkesir'de Halkevinin açılmasına karar verilmiş ve Esat Adil Bey'in (Müstecaplıoğlu) (d.1904- öl. 22 Eylül 1958) başkanlığında Balıkesir Halkevi idare heyeti oluşturulmuştur. 2 Ocak 1933'te toplanan Halkevi İdare Heyeti, Halkevi şubelerini tesis etmiş ve her bir şube için birer çalışma programı meydana getirmiştir. Balıkesir Halkevi Temsil Şubesi de bu toplantıda kurulmuş, Temsil Şubesinin başkanlığına Muallim Suat Bey atanmıştır. Böylece 1933 yılı Ocak ayından itibaren Suat Bey'in başkanlığında Balıkesir Halkevi temsil sahasında faaliyetine başlamıştır⁵⁵.

Balıkesir Halkevi açıldıktan sonra Balıkesir'de tiyatro faaliyeti ciddi bir şekilde canlanmıştır. Halkevinin resmi açılışının gerçekleştirildiği 26 Şubat 1933'te Halkevi Sahnesinde Aka Gündüz'ün *İkizler* adlı piyesi temsil edilmiş⁵⁶, aynı piyes 2 Mart 1933 Perşembe günü bir defa daha Halkevi Temsil Salonunda sahnelenmiştir⁵⁷. Halkevi idaresi, Temsil Şubesinin çalışmalarını beğenmemiş veya eksik bulmuş olmalı ki Halkevi İdare Heyeti şube yönetimini feshetmiş, 19 Haziran 1933'te yeni bir temsil şubesi oluşturmuştur⁵⁸. Şube seçiminin hemen ardında 22 Haziran 1933'te *Örs ve Çekiç* adlı bir piyes Halkevi Temsil Şubesi tarafından sahnelenmiştir⁵⁹. Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporlarında, Balıkesir Halkevi Temsil Şubesinin 1933 senesinde *İkizler*, *Sönen Ümit*, *İstiklâl ve Şeriye Mahkemesi* başlıklı oyunları müteaddit defalar temsil ettiği bilgisi verilmektedir⁶⁰. Fakat yeni teşkil edilen Temsil Şubesi de başarılı olamamış, 1933 senesi Halkevi Temsil şubesi açısından oldukça sönük bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Daha doğrusu Halkevi Temsil Şubesi kendisinden beklenen verimi ilk yıl verememiştir. Nitekim 1934 yılında Halkevinin kuruluş yıldönümünde bile, Halkevi Temsil Şubesi herhangi bir piyes sahneleyememiş, temsil için Necatibey Muallim Mektebi'ne başvurmak zorunda kalmıştır. 23 Şubat 1934 Cuma günü yapılan Halkevi Kuruluş yıldönümü etkinliklerinde Necatibey Muallim Mektebi Temsil Komitesi Halkevi için iki temsil vermiştir. Bu temsillerden ilki Nihat Sami'nin *İstiklâl Savaşını* konu edinen *Kızıl*

⁵⁵ Bk. "Halkevi İdare Heyeti Dün Akşam Toplandı", Türk Dili, nr. 2007, 3 İkcincanun 1933.

⁵⁶ Türk Dili, nr. 2053, 28 Şubat 1933.

⁵⁷ "Halkevinde İkizler İkinci Defa Temsil Edildi", Türk Dili, nr. 2056, 3 Mart 1933.

⁵⁸ "Temsil Şubesi", Türk Dili, nr. 3039, 18 Haziran 1933.

⁵⁹ "Halkevinde Bu Akşam", Türk Dili, nr. 3043, 22 Haziran 1933.

⁶⁰ Bk. Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara: 1934, s. 17.

Çağlayan adlı iki perdelik oyunu, ikincisi ise Ahmet Vefik Paşa'nın adaptasyonu olan *Zoraki Nikâh* adlı piyesidir⁶¹. 1933'te kitap olarak basılan *Kızıl Çağlayan* manzum bir mektep temsilidir. Buna karşılık *Zoraki Nikâh* Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den Türkçe'ye adapte ettiği değerli bir piyestir.

Balıkesir Halkevi Temsil Şubesi 1935 Şubatından 1937 Şubatına kadar çok sayıda oyun sahnelemiştir. Halkevlerinin 1935 senesi faaliyet raporlarından anlaşıldığına göre, 1935'te Halkevi Temsil Şubesi 32 tane temsil vermiş, bu temsillere 16110 vatandaş iştirak etmiştir⁶². Temsil Şubesinin 1937 Şubat ayında hazırlanan iki yıllık faaliyet raporunda ise, bu şubenin iki yılda toplam 68 temsil verdiği ve bu temsilleri 34 000 kişinin izlediği bilgisi verilmektedir⁶³. Raporlarda verilen rakamların biraz abartılı olabileceği daima göz önünde tutulmalıdır. Bununla beraber 1935-1937 yılları arasında Halkevi Sahnesinde tiyatro adına Balıkesir'de daha önce eşi benzeri görülmemiş bir faaliyetin olduğu rahatlıkla anlaşılabilir.

1937 yılı mart ayından itibaren Halkevi tiyatro temsilleri daha nitelikli bir hâle gelmiştir. Halkevi Temsil Şubesince verilen temsillerin kalitesinin ve seyir zevkinin aratmasında Muammer Gözalan ve eşi Hülya Gözalan gibi daha sonraki dönemlerde Türk tiyatrosunun ve sinemasının iki isminin Balıkesir'de bulunmasının önemli bir rolü vardır. Nitekim 13 Mart 1937'de Halkevi Temsil Şubesi bir toplantı yapmış, söz konusu toplantıda Şube başkanlığına Muammer Gözalan, üyeliklere ise Hülya Gözalan, Mucip Akın, CHP vilayet sekreteri Hacim ve istasyon memurlarından İhsan seçilmişlerdir⁶⁴. Hemen hepsi tiyatro ile yakından alakalı olan bu isimlerin çalışmalarıyla Halkevi temsilleri yeni bir ivme kazanmıştır.

Yeni Temsil Şubesi hemen çalışmalarına başlamış, oluştuktan bir hafta sonra Halkevi Sahnesinde *Hortlak* piyesini temsil etmiştir. Temsil oldukça güzel olmuş, oyuncular epeyce alkışlanmıştı⁶⁵. Temmuz 1937'de Reşat Nuri'nin *Taş Parçası* isimli oyununu temsil eden Balıkesir Halkevi sanatçıları⁶⁶, Eylül 1937'de Muammer Gözalan'ın bizzat kendisinin telifi

⁶¹ Bk. Türk Dili, nr. 4133, 23 Şubat 1934.

⁶² Bk. Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası, Ulus Basımevi, Ankara: 1936, s. 20.

⁶³ Bk. "Halkevi Gösteri Kolumun Toplantısı", Türk Dili, nr. 10176, 14 Mart 1937.

⁶⁴ Bk. "Halkevi Gösteri Kolumun Toplantısı", Türk Dili, nr. 10176, 14 Mart 1937.

⁶⁵ Bk. "Halkevinde Bu Akşam Bir Müsamere Verildi", Türk Dili, nr. 10181, 20 Mart 1937; "Halkevinde Hortlak Temsili", Türk Dili, nr. 10183, 23 Mart 1937.

⁶⁶ "Halkevinde Temsil", Türk Dili, nr. 10188, 29 Temmuz 1937.

olan *Bir Hayat Acısı* adlı oyunu temsil etmeyi kararlaştırmıştır⁶⁷. 6 Eylül 1937'de Balıkesir'in kurtuluş gününde Halkevi Temsil Şubesi üç perdelik *Sakarya* adlı milli piyesi sahnelemiş, piyeste o zamanın Balıkesir Valisi Ethem Aykut'un kızı İstiklâl Aykut da rol almıştır⁶⁸.

Valinin bizzat hazır bulunduğu bu temsilin Balıkesir'de tiyatro hayatı açısından ayrı önemi vardır. Balıkesir'deki tiyatro gruplarının kadın oyuncu bulmada güçlük çektiği bilinmektedir. Vali bizzat kendi kızını bir tiyatrodan oynatmak suretiyle, kadınların da bu sanata sadece seyirci olarak değil aynı zamanda oyuncu olarak da ilgi duymalarına öncülük etmiştir.

Muammer Gözalan ve eşi Hülya Gözalan 1937 Ekiminden itibaren Halkevi temsillerinde daha da aktif çalışmışlardır. Nitekim Ekim 1937'de Muammer Gözalan bizzat telif ettiği *Cumhuriyet Doğarken* adlı piyesi temsil için hazırlamıştır⁶⁹. Böylece bir yandan Vali Ethem Aykut'un teşvik edici çalışmaları, öte yandan Muammer Gözalan ve Hülya Gözalan gibi iki önemli sanatçının özel gayretleriyle Balıkesir Halkevi Sahnesi dikkat çekici çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Balıkesir Halkevi'nin temsil çalışmalarındaki bu ivme 1938 yılında da devam etmiştir. Ocak 1938'de Mahmut Yesari'nin *Bir Sükût-ı Hayal* adlı bir perdelik komedisi temsil edilmiştir⁷⁰. Temsilde Halkevi Temsil heyetine yeni katılan Mümtaz Ener, Muammer Gözalan, Salih Tozan, Nuri Esen, Şefkati Anadol, Osman Filiz, Mustafa Kafadar ve Kadri Parıl rol almışlardır⁷¹. Bu temsilden bir süre sonra Şubat 1938'de Halkevi Temsil Şubesi Kasırğa piyesini temsil etmiştir. Halkevinde verilen temsillerin hem nitelik hem de nicelik bakımından derecesinin yükselmesinde, hatta Balıkesir Halkevi Sahnesinin şehirde önemli bir sanat merkezi hâline gelmesinde Sabri Sözen'in Halkevi başkanlığına atanmasının ayrı bir yeri vardır.

1938 yılı şubat ayından sonra Muammer Gözalan, Sabri Sözen ve Salih Tozan gibi tiyatro ile doğrudan ilgili üç ismin çabaları meyvesini hızla vermeye başlamıştır. Şubat 1938'den Ekim 1938'e kadar Balıkesir Halkevi Sahnesinde şu temsiller verilmiştir: 23 Şubat 1938'de İbnürrefik

⁶⁷ "Halkevinde Yeni Bir Piyesi", Türk Dili, nr. 10294, 30 Eylül 1937.

⁶⁸ Bk. "Halkevi Temsil Kolunun Akşamki Güzel Müsameresi", Türk Dili, nr. 10274, 6 Eylül 1937.

⁶⁹ Bk. "Halkevinin Vereceği Temsil", Türk Dili, nr. 10313, 22 Birinciteşrin 1937.

⁷⁰ "Halkevinde Yarın Müsamere Yapılacak", Türk Dili, nr. 3751, 8 İkincikanun 1938; "Halkevinde Bu Geceki Temsil", Türk Dili, nr. 3752, 9 İkincikanun 1938.

⁷¹ "Halkevinde Temsil", Türk Dili, nr. 3753, 11 İkincikanun 1938.

Ahmet Nuri'nin *Ceza Kanunu* adındaki üç perdelik vodvili⁷², ile 12 Mart 1938'de aynı müellifin *Bir Kavuk Devrildi*⁷³, 14 Nisan 1938'de Müsahipzade Celâl'in İtaat İlamî⁷⁴, 26 Nisan 1938'de yine İbnürrefik Ahmet Nuri'nin Hisse-i Şayia adlı üç perdelik komedisi⁷⁵, 19 Mayıs 1938'de Reşat Nuri'nin Çifte Keramet adlı üç perdelik komedisi⁷⁶, 22 Mayıs 1938'de İkizler⁷⁷, 12 Haziran 1938'de Bir Sukut-ı Hayâl⁷⁸, 22 Haziran 1938'de Kır Çiçeği⁷⁹, 15 Temmuz 1938'de Yalanın Sonu⁸⁰, 22 Temmuz 1938'de Mücteba Sebahattin'in Yağ Kandili adlı bir perdelik faciası ile Rejisör adlı bir komedi⁸¹, 8 Eylül 1938'de Peyami Safa'nın Gün Doğuyor⁸² adlı piyesi, 25 Eylül 1938'de Bir Kadının Dalaveresi⁸³ ve 2 İkinciteşrin 1938'de Bir Kavganın Sonu⁸⁴.

Görüldüğü gibi 1938 yılında Balıkesir Halkevinde hemen her ay bir veya iki temsil verilmiştir. Bu temsiller genellikle edebi değeri olan ve tanınmış yazarlar tarafından kaleme alınmış nitelikli eserlerdir. Temsillerde Muammer Gözalan başta olmak üzere, Hülya Gözalan, Salih Tozan, Şefkati Anadol, Mümtaz, Kadri, Cahit Albayrak, Hayriye Ünal, Mehmet, Macide ve Halil gibi sanatçılar rol almışlardır. Başka bir ifadeyle, söz konusu sanatçılar Balıkesir Halkevi Sahnesinin kadrolu sanatçıları gibi çalışmışlardır. Özellikle Salih Tozan, Muammer Gözalan ve Hülya Gözalan daha sonraki yıllarda Türkiye genelinde adlarından söz edilen sanatçılar olmuşlardır. Daha doğrusu 1938 yılında Balıkesir Halkevi Sahnesi verdiği nitelikli temsillerle, dışarıdan gelen sanatçıları aratmamış Halkevi Temsil Heyeti Balıkesir'de tiyatro adına ciddi bir okul vazifesini yerine getirmiştir.

⁷² "Halkevinde Bugün Temsil Var", Türk Dili, nr. 3786, 23 Şubat 1938.

⁷³ "Halkevinde Temsil", Türk Dili, nr. 3801, 12 Mart 1938, "Halkevinde Bir Kavuk Devrildi'nin Temsili", Türk Dili, nr. 3802, 13 Mart 1938.

⁷⁴ "Temsil Tekrar Edildi", Türk Dili, nr. 3829, 14 Nisan 1938.

⁷⁵ "Halkevinde Gece Verilen Temsil", Türk Dili, nr. 3865, 26 Nisan 1938.

⁷⁶ "Halkevinde Temsil", Türk Dili, nr. 3886, 20 Mayıs 1938.

⁷⁷ "Halkevinde Gece Bir Temsil Verildi", Türk Dili, nr. 3888, 22 Mayıs 1938.

⁷⁸ "Halkevinde Akşam Temsil Verildi", Türk Dili, nr. 3906, 12 Haziran 1938.

⁷⁹ "Halkevinde Temsil", Türk Dili, nr. 3914, 22 Haziran 1938.

⁸⁰ "Halkevinin Muvaffakiyetli Temsilleri", Türk Dili, nr. 3934, 15 Temmuz 1938.

⁸¹ "Halkevinde Müsamere ", Türk Dili, nr. 3940, 22 Temmuz 1938.

⁸² "Halkevinde Müsamere", Türk Dili, nr. 3979, 8 Eylül 1938.

⁸³ "Bu Akşam Halkevinde Müsamere ", Türk Dili, nr. 3994, 25 Eylül 1938.

⁸⁴ "Halkevinde Akşamki Temsil", Türk Dili, nr. 4025, 2 İkinciteşrin 1938.

3.2. Dışarıdan Gelen Heyetlerin Temsilleri

Atatürk döneminde, özellikle de 1930'lu yıllarda Balıkesir'e İstanbul'dan çok sayıda temsil ve operet heyeti gelmiştir. Söz konusu heyetler epeyce ilgi ile karşılanmışlar, şehirde bazen bir haftaya yakın bir süre kalmışlardır. Atatürk döneminde Balıkesir'e gelen ve şehirde tiyatro sahneleyen başlıca temsil heyetlerini, geliş sırasına göre şöyle sıralayabiliriz: Vedat Urfi Bey ve Temsil Heyeti, Darülbedayi Temsil Heyeti, Süreyya Opereti, Raşit Rıza Bey ve Arkadaşları, Komik Naşit Bey ve Arkadaşları, Fahri Bey Temsil Heyeti, İhsan Bey ve Operet Heyeti, İstanbul Şehir Tiyatrosu, Ertuğrul Sadi Tiyatrosu. Tamamı İstanbul'da faaliyet gösteren bu heyetler, faaliyette oldukları süre boyunca hemen her yıl Balıkesir'e uğramışlar ve Balıkesir'de tiyatro sahnelemiştirler. Heyetlerin sıklıkla Balıkesir'e uğramalarında ve şehirde epeyce kalmalarında Balıkesir'de nitelikli bir tiyatro seyircisi bulunmasının yanı sıra aynı zamanda şehrin İstanbul-İzmir yolu güzergâhında bulunmasının rolü de vardır. Aşağıda söz konusu heyetlerin Balıkesir'de verdikleri temsiller hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Balıkesir'e Atatürk döneminde en fazla gelen gruplardan birisi Vedat Urfi Bey ve Arkadaşları adlı tiyatro topluluğudur. Grubun başındaki isim Vedat Urfi'dir. *Türk Dili* gazetesinde yayımlanan haberlerden anlaşıldığına göre, Vedat Urfi ve Arkadaşlarının 1931 yılı mayıs ayında Balıkesir'e gelmesi planlanmıştır⁸⁵. Fakat bilemediğimiz bir sebepten dolayı seyahat mayıs ayında değil, aynı yılın ağustos ayında gerçekleşmiştir⁸⁶. *Türk Dili* gazetesinde yayımlanan imzasız bir yazıda verilen bilgilere göre, Vedat Urfi, 1930'lu yıllarda gelişen yeni tiyatro tarzının öncü isimlerden birisidir. Vedat Urfi aynı zamanda dünyanın en eski ulusal tiyatrosu olan Comedie-Française sanatçılarından meşhur üstat Maurice Chamb'ın sınıfından birincilikle mezun olmuş ve yaklaşık dokuz yıl Fransız sahnelerinde tiyatro oynamıştır⁸⁷. Vedat Urfi Bey'e bu seyahatte sanatkar Nurettin Bey, dönemin şöhretli kadın tiyatrocularından İclâl Hanım ve Avrupa'da filmlerde oynayan ilk Türk kadını olan Nermin Hanım'ın refakat ettiği belirtilmektedir. Bu kadar şöhretli sanatçıların Balıkesir'e gelmesi şehir kültür ve sanat hayatı için oldukça önemli bir vaka kabul edilmiştir. Grup, 9 Ağustos-15 Ağustos 1931 tarihleri arasında dört temsil vermiştir. Bunlar *İlletli*, *Kokain*, *Ben Vurdum* ve *Katil* başlıklı oyunlardır. *Türk Dili* gazetesinin tiyatro eleştirmeni Sacide Hamdi, Vedat Urfi tarafından dilimize aktarılan *İlletli'nin* iyi bir oyun olduğunu,

⁸⁵ "B. Temaşa Heyeti Geliyor", *Türk Dili*, nr. 1499, 3 Mayıs 1931.

⁸⁶ "Vedat Urfi Bey ve Arkadaşları Dün Şehrimize Geldi", *Türk Dili*, nr. 1584, 9 Ağustos 1931.

⁸⁷ İmzasız, *Türk Sanatkarları Şehrimize Geliyor*, *Türk Dili*, nr. 1506, 11 Mayıs 1931.

mizansenin başarıyla uygulandığını, oyuncuların iyi bir performans gösterdiklerini sahne ve dekorunun ise biraz başarısız olduğunu ifade etmektedir⁸⁸. Sacide Hamdi, Mahfel Tiyatrosunda verilen *İlletli*, *Kokain*, *Ben Vurdum* ve *Katil* başlıklı oyunların her birine dair eleştiri yazıları yazmış ve oyunları bütün yönleriyle incelemiştir. Eleştirmen oyunları genel hatlarıyla başarılı bulmaktadır.

1931 yılı yaz aylarında Vedat Urfi ve arkadaşlarının dışında Darülbedayi sanatkârları da Balıkesir'e gelmişler ve tiyatro sahnelemişlerdir. 8 Haziran 1931'de başlayan Darülbedayi sanatkârlarının gösterileri 13 Haziran 1931'e kadar devam etmiştir. Darülbedayi sanatkârları *Balayı* adlı üç perdelik bir vodvil ile *Geçti Bolunun Pazarını* temsil etmişlerdir. Sacide Hamdi Darülbedayi'nin sadece vodvillerle Balıkesir'e gelmesinden pek hoşnut olmamıştır⁸⁹.

Darülbedayi'nin temsillerinden bir ay sonra bu defa Darülbedayi'den ayrılarak bir grup kuran Raşit Rıza ve arkadaşları Balıkesir'e gelmiş, onlar da Mahfel Tiyatrosunda temsillerini vermişlerdir. Raşit Rıza Tiyatrosu, Balıkesir'de Mahmut Yesari ve Halit Fahri'nin birlikte yazdıkları *Talak Eğlenceleri* ile Reşat Nuri'nin *Taş Parçası* adlı oyunlarını oynamışlardır. Reşat Nuri'nin iki perdelik dramı olan *Taşparçası*'nin temsilini Sacide Hamdi başarılı bulmaktadır⁹⁰.

1933 yılı da Balıkesir'de dışarıdan gelen tiyatro gruplarının oldukça fazla temsil verdikleri bir yıldır. Süreyya Opereti, Vedat Urfi Bey ve Arkadaşları Tiyatro Heyeti, Raşit Rıza Bey ve Heyeti, Darülbedayi, Komik Naşit Bey, Fahri Bey ve Temsil Heyeti, İhsan Bey ve Opereti ve Nihayet İstanbul Operet Heyeti gibi Türkiye'de o yıllarda faaliyet gösteren hemen bütün tiyatro ve operet heyetleri 1933'te Balıkesir'i ziyaret etmişlerdir. Süreyya Operet Heyeti ocak ayında Mahfel tiyatrosunda *Emir* müzikalini temsil etmişlerdir⁹¹. Aynı yılın nisan ayında da Balıkesir'e gelen Süreyya Operet Heyeti, bu seyahatlerinde dört ayrı temsil verip, Balıkesir'den Kütahya'ya gitmiştir⁹².

1933'te Vedat Urfi Bey ve arkadaşları iki defa Balıkesir'e gelip temsiller vermiştir. Vedat Urfi Bey, verdiği temsillerden birini, aynı günlerde Balıkesir'e temsil vermek üzere gelen Azerbaycan Operet

⁸⁸ Bk. Sacide Hamdi, *İlletli*, Türk Dili, nr. 1586, 11 Ağustos 1931.

⁸⁹ Sacide Hamdi, *Darülbedayi'nin İkinci Temsili*, Türk Dili, nr. 1533, 13 Haziran 1931.

⁹⁰ Bk. Sacide Hamdi, *Taşparçaları*, Türk Dili, nr. 1559, 10 Temmuz 1931.

⁹¹ İlgili Haberler için bk. *Süreyya Operet Heyeti*, Türk Dili, nr. 2022, 20 İnkincikanun 1933; nr.2023, 21 İnkincikanun 1933.

⁹² Türk Dili, nr. 2084, 10 Nisan 1933.

Heyetiyle birlikte gerçekleştirmiştir. Ocak 1933'teki ilk gelişlerinde önce kendi oyunlarını sahneleyen grup, ardından Himaye-i Etfal Cemiyeti Balıkesir Şubesi yararına *Bir Millet Uyanıyor* başlıklı piyesi Maarif Tiyatrosunda sahnelemiştir⁹³. Aynı yılın aralık ayında tekrar Balıkesir'e gelen Vedat Urfi Bey ve arkadaşları bu defaki seyahatlerinde *Bir Gece* isimli üç perdelik bir piyes ile bir komedi temsil etmişlerdir. 20 Aralık 1933'te Azerbaycan Operet Heyeti de Balıkesir'e gelmiş, Azerbaycan Operet Heyeti ile Vedat Urfi Bey birlikte Balıkesir'de temsiller vermişlerdir. Biri İstanbul'dan diğer Bakü'den gelen iki heyetin Balıkesir verdikleri temsiller epeyce muvaffakiyetli geçmiş ve Balıkesir sanat adında önemli bir faaliyete ev sahipliği yapmıştır⁹⁴.

1933 yılında Balıkesir'de tiyatro adına en önemli olay kuşkusuz Raşit Rıza Bey ve Heyeti'nin Nisan ayında Balıkesir'e gelişi'dir. Heyetin kadrosunda Lebile, Raşit Rıza, Hülya (Gözalan), Muammer (Gözalan), Necla Kemâli, Leman Ekrem, Handan Yaşar, Samiha Hayri, Kemal Rifat, Kemal Ekrem, Yaşar Nezihi, Muammer Naci, Abdülkadir Ayni ve Füzuzan gibi son derece güçlü sanatkârlar bulunmaktadır⁹⁵. Önce *Aktörkin* adlı üç perdelik bir dram sahneleyen Raşit Rıza Heyeti sanatçıları ardından *Kudret Helvası*, *Kayıp Aranyor*, *Karım Bakire* ve *Othello* adlı dört oyunu daha temsil etmişlerdir. Maarif Tiyatrosu'nda verilen bu temsiller hakkında *Türk Dili* gazetesi tiyatro eleştirmenlerinden Selami Hüseyin bir yazı yazmıştır. 14 Mayıs'ta Balıkesir'den ayrılan heyet aynı gün Burhaniye'de de bir temsil vermiştir⁹⁶.

Raşit Rıza Bey ve Heyeti Balıkesir'den ayrıldıktan iki gün sonra 16 Mayıs 1933'te Darülbedayi Sanatçıları şehre gelmiş ve temsiller vermişlerdir. Mahfel tiyatrosunda *Blöf* adlı bir oyun sergileyen Darülbedayi sanatçı kadrosu arasında Neyyire Neyyir Hanım ile M. Kemal Bey gibi önemli sanatçılar bulunmaktadır⁹⁷. 1933 yılı Ağustos ayında bu defa Balıkesir'i Komik Naşit Bey ve Heyeti ziyaret etmiştir. Heyet, *Bu Gün Gündüz* adlı bir dram ile *Namus*, *Kadının Fendi Erkeği Yendi*, *Eski Mektepliler Yahut Afacan* adlı üç komediyi temsil etmiştir⁹⁸.

⁹³ "Vedat Urfi Bey ve Arkadaşları Temsil Veriyor, Türk Dili, nr. 2029, 31 İkcikanun 1933; *Türk Dili*, nr. 2031, 2 Şubat 1933.

⁹⁴ İlgili haber ve yorumlar için bk. *Türk Dili*, nr. 4083, 14 Kanunievvel 1933; nr. 4088, 21 Kanunievvel 1933.

⁹⁵ Bk. *Raşit Rıza Bey ve Arkadaşları*, *Türk Dili*, nr. 3001, 4 Mayıs 1933.

⁹⁶ *Raşit Rıza ve Arkadaşları*, *Türk Dili*, nr. 3009, 14 Mayıs 1933.

⁹⁷ İlgili haber için bk. *Darülbedayi Temsillerine Başlıyor*, *Türk Dili*, nr. 3010, 15 Mayıs 1933; Neyyire hanım ile ilgili bir yazı için bk. İmzasız, *Neyyire Neyyir Hanım*, *Türk Dili*, nr. 3013, 18 Mayıs 1933.

⁹⁸ Bk. *Türk Dili*, nr. 3096, 25 Ağustos 1933 tarihli ilan.

1933 yılı güz dönemi de Balıkesir’de önemli temsillerin verildiği bir dönem olmuştur. 9 Ekim 1933’te Fahri Bey ve Temsil Heyeti şehre gelmiş, grup *Cici Teyze, Karım Beni Aldatıyor, Süt Kardeşler, Abdülhamit, Bahçıvan Bayramda, İstanbul Havası* ve *Ben Deli* miyim gibi oyunları ardı ardına Balıkesir’de sahnelemiştir. Mahfel Tiyatrosu’nda verilen bu temsiller oldukça fazla seyirci çekmiştir⁹⁹. Kasım 1933’te Balıkesir’e İhsan Bey veya İstanbul Operet Heyeti adı altında bir Opera grubu gelmiştir. Azerbaycan’ın meşhur operetlerinden Arşın Malalan’ın da yer aldığı kadroda Tenör İhsan Bey, Primadonna Suzan Hanım gibi değerli sanatkârlar rol almışlardır¹⁰⁰. Sanatkârlar daha sonra Müsahipzade Celal Bey’in *Aynoroz Kadısı* adlı tarihi komedisini temsil etmişlerdir. 4 perdelik bir piyes olan *Aynoroz Kadısının* içeriğini bir kadının marifetleri oluşturmaktadır. Bütün bunlar 1933 yılının Balıkesir’de tiyatro hayatı bakımından oldukça yoğun bir dönem geçirdiğini ortaya koymaktadır.

1934 yılından Atatürk’ün vefat yılı olan 1938 yılına kadar geçen dönemde dışarıdan gelen gruplarda ciddi bir azalma görülür. Dört yıllık dönemde Balıkesir’e Süreyya Opereti, İstanbul Şehir Tiyatrosu ve Ertuğrul Sadi Tiyatrosu birer kez gelmişlerdir. 1934 yılı Ocak ayında Balıkesir’e gelen Süreyya Opereti *Tarla Kuşları* ve *Uğurlu Kız* adlı oyunları sahnelemiştir. Selami İzzet, Süreyya Opereti’nin verdiği temsiller üzerine yazdığı bir yazıda, heyetin gardrobunun zayıf kaldığını, temsil ettikleri oyunların iyi anlaşılmadığını söyleyerek Operet heyetini eleştirmektedir. Süreyya Operet Heyetinde Toto, Lütfullah Bey, Halide Hanım, Fuat Bey ve Ömer Aydın gibi sanatçılar yer almıştır¹⁰¹. Nisan 1938’de İstanbul Şehir Tiyatrosu Balıkesir’e gelmiş ve çeşitli temsiller vermiştir¹⁰². Haziran 1938’de ise Balıkesir’i Ertuğrul Sadi Tiyatro Heyeti ziyaret etmiştir. Heyet önce *Nur Baba*, ardından *Hamlet* daha sonra da *Kontak Yaptı* adlı eserleri temsil etmiştir¹⁰³. Ertuğrul Sadi Heyeti, temsillerini Balıkesir Halkevi Sahnesinde vermiştir.

Balıkesir’e dışarıdan gelen temsil gruplarına bir bütün olarak bakıldığında, 1930’lu yıllarda İstanbul’da faaliyet gösteren hemen bütün tiyatro gruplarının Balıkesir’i ziyaret ettikleri görülmektedir. Bu ziyaretler, ağırlıklı olarak, 1931-1934 yılları arasında gerçekleşmiştir.

⁹⁹ Bk. Türk Dili, nr. 4033, 9 Teşrinievvel 1933-nr. 4037-13 Teşrinievvel 1933.

¹⁰⁰ *İhsan Bey ve Operet Heyeti*, Türk Dili, nr. 4048, 3 Teşrinisani 1933.

¹⁰¹ Selami İzzet, *Sahne Hayatı Karşısında: Süreyya Opereti*, Türk Dili, nr. 4119, 4 Şubat 1934.

¹⁰² Türk Dili, nr. 3833, 19 Nisan 1938.

¹⁰³ Türk Dili, nr. 3913, 21 Haziran 1933.

1934'ten sonra ise Balıkesir'e gelen tiyatro gruplarında ciddi bir azalma görülür. Tiyatro heyetlerinin ziyaretlerinin azalmasında Halkevi'nin önemli bir rolü vardır. Balıkesir Halkevi Temsil Heyetinin 1934'ten sonra faaliyetini hızlandırdığı bilinmektedir. Daha doğrusu Balıkesirliler, tiyatro ihtiyaçlarını büyük ölçüde Halkevi temsillerinden karşılamışlardır. Bu sebeple dışarıdan gelen özel tiyatroların Balıkesir'de temsil vermesine pek sıcak bakılmamıştır. Tiyatro heyetlerinin ziyaretlerinin azalmasının ikinci sebebi ise Balıkesir'de sinemaların faaliyete geçmiş olmasıdır. Bilhassa 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Maarif Tiyatrosu ile Mahfel Tiyatrosu gibi salonlar birer sinema salonuna dönüştürülmüş, söz konusu salonlarda tiyatro yerine sesli filmler gösterilmeye başlanmıştır. Bu durum halkın ilgisini tiyatrodan sinemaya yöneltmiştir. Böylece belirgin bir atmosfere sahip, hem eğlendirme hem de eğitime işlevi taşıyan tiyatro sanatı, yerini daha mekanik ve varlığı büyük ölçüde teknik imkânlarla bağlı olan sinema sanatına terk etmeye başlamıştır.

4. Tiyatro Eleştirileri ve Tiyatro Eleştirmenleri

Atatürk döneminde şehirde canlı bir sahne hayatının bulunması doğal olarak Balıkesir basınından tiyatro ile ilgili yazıların sıklıkla yayımlanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Kenan Emin Bey'in sahibi olduğu *Türk Dili* gazetesi tiyatro eleştirisi ile ilgili yazıların yayımlandığı bir yayın organı hâline gelmiştir. Gazetede bir yandan telif tiyatro eseri yayımlanırken, öte yandan Balıkesir'de sahnelenen oyunlarla ilgili pek çok eleştiri yazısı neşredilmiştir.

Bunlara ilâve olarak gazetede

Balıkesir'e gelen sahne sanatçılarıyla röportajlar yapılmış, böylece onların tiyatro sanatına dair görüşleri Balıkesir kamuoyuna duyurulmuştur. Bütün bunlar *Türk Dili* gazetesinin tiyatro açısından bir okul vazifesi yaptığını ortaya koymaktadır.

İncelediğimiz dönemde Balıkesir'de tiyatro eleştirileri yazan başlıca isimler Sacide Hamdi, Selami Hüseyin, Ramazan Gökalg (Arkın), Kenan Emin ve Muammer Gözalan'dır. Bu isimlerden Sacide Hamdi'nin 9, Selami Hüseyin'in 6 yazısı gazetelerde yayımlanmıştır. Ayrıca Ramazan Gökalg Arkın'ın üç, Kenan Emin'in iki ve Muammer Gözalan'ın tiyatro eleştirisi sayılabilecek bir yazısının yayımlandığı tespit edilmiştir. Bunların dışında yine sadece *Türk Dili* gazetesinde 10'dan fazla imzasız tiyatro eleştirisi yayımlanmıştır. Bu durum Atatürk döneminde Balıkesir'de tiyatro eleştirisi alanında epeyce çalışma yapıldığını göstermektedir.

Sayıları 30'u

eleştirisi ile ilgili

farklı konulara temas etmektedir. Yazıların içeriğini

Balıkesir'de oynanan güncel oyunlar ya da Balıkesir'e gelen bir sanatçı grubunun tanıtımı ve onlarla ilgili değerlendirmeleri oluşturmaktadır.

bulan tiyatro

yazıların her biri

büyük ölçüde ya

Örneğin Sacide Hamdi'nin 1931 senesinde yayımlanan makaleleri Darülbeydi sanatçılarının Balıkesir'de verdikleri temsiller ile aynı yıl Raşit Rıza ve Vedat Urfi Temsil Heyetlerinin sahnelediği oyunları eleştiren yazılardan oluşmaktadır. Aynı tutum Selami Hüseyin'in yazıları için de geçerlidir. Selami Hüseyin Süreyya Operetinin sahnelediği oyunlarla ilgili güncel mahiyette epeyce eleştiri yazısı kaleme almıştır. Yazı hayatına tiyatro metni yazarlığıyla başlayan Ramazan Gökalp ise daha çok Balıkesir'e gelen tiyatro sanatçılarıyla röportajlar yapmış ve bu röportajları çeşitli yayın organlarında neşretmiştir.

Sonuç olarak, 1922-1938 yılları arasında Balıkesir'de tiyatro hayatı bakımından canlı bir dönem yaşanmıştır. Modern Türkiye'nin kurulduğu ve inkılapların yerleşip derinleşmeye başladığı bir dönemde tiyatro, Türkiye genelinde olduğu gibi Balıkesir'de de ihmal edilmemiş, önemli bir modernleşme ve yenileşme aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Balıkesirli yazarlar tarafından 15'ten fazla tiyatro metni yazılmıştır. Söz konusu metinler, milli edebiyat hareketinin bir devamı olan memleket edebiyatı ve inkılap edebiyatı anlayışı çerçevesinde kaleme alınmış eserlerdir. Daha çok toplumsal yarar amacını ön plâna çıkaran yazarlar tarafından kaleme alınan bu metinler, belirli bir döneme hitap eden angaje/güdümlü edebiyat ürünleridir. Çoğunlukla manzum olarak yazılan metinlerde vatan sevgisi, görev aşkı, tutumluluk, kötü alışkanlıklar vb. konular işlenmiştir.

Şehirde hem özel teşebbüs ürünü hem de resmi veya yarı resmi kurumların tiyatro sahneleri vardır. Mahfel Tiyatrosu ve Maarif Tiyatrosu özellikle dışarıdan gelen temsil heyetlerinin eser sahnelediği mekânlardır. Bunlara ilâve olarak, önceleri Türk Ocağı daha sonra Halkevi Sahnesi Balıkesir'de en çok tiyatro oynanan sahne olarak dikkati çekmektedir. Türk Ocağı binasının salonu halkevi olduktan sonra bazı tadilatla 500 kişilik bir salon hâline getirilmiş, böylece kalabalık grupların tiyatro seyredebileceği bir mekâna dönüştürülmüştür. Bu durum Balıkesir'de Atatürk döneminde tiyatro açısında sağlam bir alt yapının kurulduğunu göstermektedir. Bu altyapı, doğal olarak İstanbul'da faaliyet gösteren pek çok tiyatro ve operet heyetinin dikkatini çekmiş, onlar da yıllık turne programlarına Balıkesir'i dâhil etmişlerdir. Bunlara ilâve olarak Necatibey Muallim Mektebi, Türk Ocağı ve Halkevi de verdikleri temsillerle Balıkesirlilerin temaşa zevkini karşılama açısından önemli roller oynamışlardır. Özellikle Balıkesir Halkevi bir tiyatro okulu gibi çalışmış, 1934-1938 yılları arasında hemen her ay ayrı bir temsil vererek hem oyuncu yetiştirmiş, hem seyircinin tiyatroya ilgisinin devamında önemli katkılar sağlamıştır. Dışarıdan gelen tiyatro ve operet heyetlerinin kadrosunda kadın sanatçıların bulunması ve bu sanatçıların da genellikle Türklere mensup olması, geleneksel değerlerin yoğun şekilde yaşandığı

Balıkesir’de Müslüman-Türk nüfusun hayat tarzında bazı norm ve değerlerin değişim ve dönüşümüne katkıda bulunmuştur. Benzer şekilde Balıkesir’de faaliyet gösteren dernek ve kurumlar da verdikleri temsillerde kadın sanatçıları sahneye çıkarmışlardır. Hatta Balıkesir Valisi Ethem Aykut bizzat kendi kızı İstiklâl Aykut’un sahneye çıkmasını sağlayarak kadınların tiyatroya ilgisini teşvik etmiştir. Bu durum, tiyatronun Atatürk döneminde şehrin modernleşmesi ve Batılı değerleri kabulünde önemli bir işlevi yerine getirdiğini göstermektedir.

Tiyatro hayatındanki bu canlılık, yazarları da tiyatro eleştirisi sahasında yazılar yazmaya teşvik etmiştir. Sacide Hamdi, Selami Hüseyin, Ramazan Gökalp ve Muammer Gözalan gibi isimler, tiyatro eleştirisi sahasında dikkat çekici yazılarıyla öne çıkmışlardır. Böylece Balıkesir basınından belirgin bir tiyatro eleştirisi yazma kültürü gelişmiştir. 1930’lu yıllar Balıkesir’de tiyatronun en parlak dönemi gibi görünmektedir. Fakat 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren Maarif Tiyatrosu ve Mahfel Tiyatrosu yeni tekniklerle film gösterilen sinemalara dönüştürülmüş, sinemaların halkın rağbetine mazhar olmasıyla birlikte, tiyatro sanatı şehirde gerilemeye başlamıştır. Buna bağlı olarak, dışarıdan tiyatro gruplarının gelişi oldukça seyrekleşmiştir. Böylece Balıkesir kültür hayatında tiyatronun neredeyse zirveye çıktığı bir zamanda, sinema tiyatroyu şehrin kültür ve sanat hayatının dışına çıkarmaya başlamıştır.

Bununla beraber, tiyatro antik dönemden beri eğitici ve eğlendirici yönüyle dikkati çeken bir sanattır. Bu sanatın kitleleri harekete geçirmedeki rolü inkâr edilemez. Atatürk döneminde Balıkesir’de tiyatronun bu özelliklerinden yöneticiler oldukça faydalanmışlardır. Hatta eğitici ve kitleleri yönlendirici nitelikteki oyunlar Balıkesir’i ziyaret eden Atatürk’ün yüksek huzurlarında sahnelenmiştir. Bütün bu faaliyetlerin genelde Türkiye’nin, özelde Balıkesir’in modernleşmesine ne derece katkıda bulunduğu dair tam bir fikir sahibi olabilmek için, Atatürk’ün vefatından sonraki dönemleri de tiyatro tarihi açısından incelemek, Balıkesir’deki tiyatro çalışmaları ile Balıkesir’e benzer diğer kültür merkezlerindeki tiyatro çalışmalarını mukayese etmek uygun olacaktır.

KAYNAKLAR

- Candar, Avni (1939). Bibliyografya, Halkevleri Neşriyatı, Ankara.
- Güray, Sevim (1991). Ahmet Vefik Paşa, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsaları, Hakimiyet-i Milliye Matbaası (1934), Ankara.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası (1936), Ankara: Ulus Basımevi. İmzasız (1931), *Türk Sanatkârları Şehrimize Geliyor*, Türk Dili, nr. 1506, 11 Mayıs 1931.
- İmzasız (1933). *Neyyire Neyyin Hanım*, Türk Dili, nr. 3013, 18 Mayıs 1933.

- İmzasız (1933). *Sönen Ümit*, Türk Dili, nr. 2011, 8 İkincikanun 1933.
- İmzasız (1933). *Sönen Ümit*, Türk Dili, nr. 2011,8 İkincikanun 1933, Balıkesir.
- İmzasız (1933). *Sönen Ümit*, Türk Dili, nr. 2051, 26 Şubat 1933, Balıkesir.
- Kenan Emin (1934). *Sanat Bahisleri: İnkılap Yolu*, Türk Dili, nr. 4114, 29 Kanunusani 1934, Balıkesir.
- M. Cevdet (1934). *Halkevi Müsameresi*, Türk Dili, nr. 4298, 9 Eylül 1934.
- Özsarı, Mustafa (2009). *II. Meşrutiyetin İlanından İşgal Dönemine Kadar Balıkesir'de Tiyatro*, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, nr. 16-17, İzmir.
- Özsarı, Mustafa(2007). "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir'in Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, c. XIII, nr.1, İzmir.
- Sabri Cemil Bey (1331). *Bomba Tepesi*, Karesi, nr. 14-66/15-67, 3 Temmuz 1331/21 Temmuz 1331.
- Sabri Cemil Bey (1331). *Kafkasya Yolunda*, Karesi, nr. 22-74/26-76, 7 Eylül 1331/5 Teşrinievvel 1331.
- Sacide Hamdi (1931). *Darülbeydi'nin İkinci Temsili*, Türk Dili, nr. 1533, 13 Haziran 1931.
- Sacide Hamdi (1931). *İlletli*, Türk Dili, nr. 1586, 11 Ağustos 1931.
- Sacide Hamdi (1931). *Taşparçaları*, Türk Dili, nr. 1559, 10 Temmuz 1931.
- Salih Zeki Bey (1335). *Ölmeyen Söz, Öldürülemeyen Aşk*, Balıkesir.
- Selami İzzet (1934). *Sahne Hayatı Karşısında: Süreyya Opereti*, Türk Dili, nr. 4119, 4 Şubat 1934.
- Sevinçli, Efdal (1994). *İzmir'de Tiyatro*, Ege Yayıncılık, İzmir.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2000). *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, (Haz. Abdülmecit Mutaf), Balıkesir.